

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

העוסק במצוה

(כ"ה א') **משנה:** שלוחי מצוה,¹ פטורין מן הסוכה (ואפילו בשעת חנייתן).

(ומברר) מנא הני מילי? **דת"ר:** "בְּשַׁבְּתָךְ בְּבִיתְךָ",² פרט לעוסק במצוה (שאינו חייב בקריאת שמע). "וּבְלָכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ",³ פרט לחתן. מכאן אמרו: הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב.

מאי משמע? כדרך (הולך בדרך סחורה). מה דרך רשות, אף כל רשות. לאפוקי האי דבמצוה עסוק. (ומקשה) מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה, וקא אמר רחמנא ליקרי! (ומתרץ) אם כן לימא קרא בשבת ובלכת, מאי בשבתך ובלכתך, בלכת דידך הוא דמיחייבת, הא בלכת דמצוה פטירת.

(ומקשה) אי הכי אפילו כונס את האלמנה נמי (עסוק במצוה).

(ומתרץ) כונס את הבתולה טריד,⁴ כונס אלמנה לא טריד (ויכול לקיים את שתיהן).

(ומקשה) וכל היכא דטריד הכי נמי דפטור? אלא מעתה טבעה ספינתו בים דטריד, הכי נמי דפטור? וכי תימא הכי נמי, והאמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר!⁵

(ומתרץ) הכא טריד טירדא דמצוה,⁶ התם טריד טירדא דרשות.⁷

ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אָבֵל חייב בסוכה.

(ומקשה) פשיטא! (ומתרץ) מהו דתימא הואיל ואמר רבא:⁸ מצטער פטור מן הסוכה, האי נמי מצטער הוא, קמשמע לן הני מילי צערא דממילא (שהסוכה מצערנו כגון חמה או צינה או סירחון בדברים שסיכך בהן). אבל הכא איהו הוא דקא מצטער נפשיה, איבעי ליה ליתובי דעתיה (חובה עליו ליישב דעתו למצוה).

¹ הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויים. רש"י.

² דברים, פר' ואתחנן, וז.

³ ואף על גב דהוא נמי במצוה טריד, איצטריכי להו תרי קראי. דאי הוה כתיב חד, כיון דחתן לאו בהדיא כתיב בקרא, הוה אמינא לא פטר הכתוב אלא טורח ועושה מלאכת מצוה בידים, או מהלך למצוה, אבל חתן שהוא יושב ובטל ואינו עוסק, אלא טריד במחשבת בעילה, לא פטר הכתוב, הלכך מקרא יתירא אשמעינן דפטור מקריאת שמע, דטריד במחשבת בעילה. רש"י.

⁴ לבו טרוד במחשבת בעילה, ומסתברא, כי פטריה קרא, משום טירדא פטריה ואינו יכול לעסוק בשנים כאחד.

⁵ ואבל לאו בר פאר הוא, וכשמתפאר מראה בעצמו שאינו אבל. רש"י.

⁶ ואשמעינן קרא דלא מיחייב להסיר דעתו ממחשבת מצוה ראשונה בשביל זו הבאה עליו, אלא יעסוק בראשונה ויתן לבו להיות בקי בדבר. רש"י.

⁷ שאע"פ שהוא חייב לנהוג אבילות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתן, אינו חייב להצטער.

⁸ על פי רי"ף, רא"ש, אור זרוע (ח"ב, סוכה, ס' רצט), רי"ד (פסקיו), שיבולי הלקט (ס' שמג), ועוד. וכן הגיה הב"ח. וכן הכריע דק"ס, עיי"ש. ובדפו' וילנא (שלפנינו): 'הואיל ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב'.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

עוסק במצוה פטור מן המצוה: דעת תוספות, רא"ש, ורבינו ירוחם, שאינו נפטר ממצוה אחרת, אלא אם ייבטל בגללה מהמצוה הראשונה. אבל בלאו הכי, מחויב בשתי המצוות.⁹ ומה שמשמע כאן שהולכין בדרך מצוה ביום, פטורין אף בלילה,¹⁰ מיירי שאם יחזרו אחר סוכה בלילה, יבטלו ממצותם ביום. ודעת ראב"ד, ר"ן, ואור זרוע, שכל זמן שהוא עוסק במלאכתו של מקום, לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצוות אחרות, אע"פ שאפשר.¹¹ וכתב ר"ן, ומיהו כשאנו צריך לטרוח כלל, אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שתיהן,¹² בכי האי גוונא ודאי יצא ידי שתיהן. ונראה שכדבריו פסק הרמ"א.^{13, 14}

אבל חייב בסוכה: כתב בספר תניא, אם המת היה חביב כל כך שאין יכול להסירו מלבו, פטור.¹⁵

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות סוכה, סימן תרמ)

- ה. אַבֵּל חַיֵּב בַּסֻּכָּה.
ז. שְׁלוּחֵי מִצְוָה פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה (וְעַיֵן לְעֵיל ס' ל"ח).

⁹ דאטו אדם שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מיפטר בכך משאר מצוות? ובפרק המודר הנאה (ל"ג ב') אומרים דהמודר הנאה מחבירו מחזיר לו אבידתו, אע"ג דמהני לו פרוטה דרב יוסף, משום דפרוטה דרב יוסף לא שכיחא; ואי כל זמן שהאבדה בביתו מיפטר מליתן פת לעני, אם כן שכיחא היא! אלא ודאי לא מיפטר אלא בשעה שהוא עוסק (ואם יעשה את המצוה, ייבטל מהראשונה), כגון טלית של אבדה ושוטחה לצורכה, או בהמה בשעה שנותן לה מזונות, דלא שכיחא שבאותה שעה יבוא עני לשאול פת.
¹⁰ דאי אזלי ביממא ובלייליא, אפילו (כשהולכים) לדבר הרשות פטירי! כדקתני בברייתא (לקמן כ"ו א'). וכן מוכח נמי בעובדא דרב חסדא ורבה בר רב הונא דגנו ארקתא דנהרא. רא"ש.

¹¹ וגזירת מלך היא. אור זרוע. והיינו טעמא דחופר כוך למת פטור, אע"פ שדרכם לפוש, ובאותה שעה יכולים לקיים מצוות.

¹² רצה לומר, שאינו מוסיף טרחה כלל בשביל מצוה השניה (ביה"ל, סוד"ה אם צריך).

¹³ או"ח לח. וכן נראה מדברי ב"י, ומדברי הגר"א (ס"ק י). וכן פסק משנ"ב (ביה"ל, ד"ה אם צריך). וכתב מגיד משנה (הל' שופר וסוכה ולולב וד), שדעת הגאונים ורמב"ם כשיטת הר"ן. והו"ד במג"א (לח, ס"ק ט). מקורות: רא"ש (סוכה ב, ו). תוספות (סוכה כ"ה א', ד"ה שלוחי מצוה). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב יג, ח"ג). ר"ן (סוכה, יא א ברי"ף, ד"ה ואיכא למידק אם יכולין). אור זרוע (ח"ב, הל' סוכה, ס' רצט). ראב"ד (השגות על הרי"ף).

¹⁴ **ובגדר הפטור של עוסק במצוה,** דעת הדרישה (יו"ד, שמא, ס"ק ג) שאין חובת תשלומין למי שעסק במצוה בעת התפילה, ומתוך העסק עבר זמן התפילה. ודינו כאונן לאחר שעבר זמן התפילה. ודעת הט"ז (יו"ד שמא, ב, ס"ק ה) שדינו כאנוס שחייב בתשלומין. והכרעת המשנ"ב (צג, ד, ס"ק ח) כדרישה, שאין צריך תשלומין כלל. אמנם במקום אחר (קחא, ס"ק ב) כתב בשם הפמ"ג, דנכון שגם בזה יתפלל אותה בתורת נדבה.

¹⁵ והו"ד במשנ"ב (תרמ, ס"ק לא), על פי המג"א, והוסף, ומיירי שמצטער בישיבתו בסוכה. וכתב המשנ"ב, ועיין בספר ישועות יעקב שחולק בזה על התניא (והוסף בשעה"צ, ס"ק מו, וכן בשארי ראשונים לא מצאתי דבר זה). עוד כתב המשנ"ב, בפמ"ג (א"א ס"ק י) מסתפק לענין אונן בחול המועד, או אפילו ביום טוב כשרוצה לקבור ע"י נכרי ביום טוב ראשון, או ע"י ישראל ביום טוב שני, דאז חל דיני אנינות, אם חייב בסוכה (דאפשר דאונן לא פטור רק ממצות עשה בשב ואל תעשה, ובסוכה יעבור בקום ועשה כשיאכל חוץ לסוכה. שעה"צ ס"ק מז) עיי"ש. ובספר בכורי יעקב מצדד שהוא פטור עיי"ש (ור' בהרחבה שעה"צ ס"ק מח).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(או"ח, הלכות תפילין, סימן לח)

ח. ... דָּכַל הָעוֹסֵק בְּמִצְוָה פְּטוּר מִמִּצְוָה אַחֶרֶת, אִם צָרִיךְ לְסַרְחֵה אַחֵר הָאֶחָדָה, אֲבָל אִם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת בְּלֹא טְרַח, יַעֲשֶׂה שְׁתֵּיהֶן (הַגְהוֹת אֲשֶׁר־י בָּשֵׁם אוֹר זְרוּעַ וְר"ן פ' ה'שן).

חתן ושושביניו

(כ"ה א') וא"ר אבא בר זבדא אמר רב: חתן והשושבינין וכל בני החופה, פטורין מן הסוכה כל שבעה. מאי טעמא? משום דבעו למיחדי (לשמוח).

(ומקשה) וליכלו וליחדו בסוכה?

(ומתיר) אין שמחה אלא בחופה.

(ומקשה) וליכלו בסוכה וליחדו בחופה?

(ומתיר) אין שמחה אלא במקום סעודה.

(ומקשה) וליעבדו חופה בסוכה!

אביי אמר: משום ייחוד.¹⁶

ורבא אמר: משום צער חתן.¹⁷

מאי בינייהו? איכא בינייהו דשכיחי אינשי דנפקי ועיילי להתם. למאן דאמר משום ייחוד, ליכא. למאן דאמר משום צער חתן, איכא.

אמר רבי זירא: אנא אכלי בסוכה וחדי בחופה, וכל שכן דחדי ליבאי דקא עבידנא תרתי (שתי מצוות. סוכה ומצות נישואין¹⁸).

תנו רבנן: חתן והשושבינין וכל בני חופה, פטורין מן התפלה (דבעיא כוונה), ומן התפילין (משום דשכיחא שכרות וקלות ראש), וחייבין בקריאת שמע.¹⁹ משום רבי שילא אמרו: חתן פטור (מקריאת שמע, משום שטרוד), והשושבינין וכל בני החופה חייבין.²⁰

¹⁶ דסתם סוכה היו עושין בגותיהן, ואין דרך ביאה ויציאה שם לרבים תמיד מפני הטורח, ושם ירד החתן לעשות צרכיו, ויטייחד אחר עם הכלה. רש"י.

¹⁷ שהמקום צר ופתוח, שאין לה אלא שלוש דפנות, ובנוש לשחק עם כלתו. רש"י.

¹⁸ וכגון שנשא ערב הרגל; אבל בתוך הרגל, קיימא לן במועד קטן (ח' ב') דאין נושאים נשים במועד. רש"י.

¹⁹ דמצות כוונתה אינו אלא פסוק ראשון, ויכולים ליישב דעתן שעה קטנה כדי לקרוא פסוק ראשון. רש"י.

²⁰ רש"י כתב, ולית להו להני תנאי העוסק במצוה פטור מן המצוה. ותוספות וריטב"א חלקו עליו, וכתבו שפטור מתפילה ותפילין משום עוסק במצוה, ובעי כוונה טובה, ולא אפשר לקיימן שתיהן. אבל בקריאת שמע חייבים, דלא בעי כוונה אלא פסוק ראשון, ואפשר לקיימן שתיהן (ורבי שילא סבר דחתן אף בקריאת שמע לא מצי לכוונן). ור' להלן.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

(כ"ו א') **תניא:** אמר רבי חנניא בן עקביא: כותבי ספרים תפילין ומזוזות, הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים, לאתויי מוכרי תכלת, פטורין מקריאת שמע, ומן התפילה, ומן התפילין, ומכל מצוות האמורות בתורה, לקיים דברי רבי יוסי הגלילי, שהיה רבי יוסי הגלילי אומר: העוסק במצוה פטור מן המצוה.

שיטות הראשונים

טעם פטור חתן ושושבינין וכל בני החופה מן הסוכה: דעת תוספות וריטב"א, שפטורים מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה. והראב"ד כתב שהטעם שפטורים, משום מצטער הוא, דאי לא חדו בהדי חתן כל שבעה מצטערין הם והחתן.²⁴

חתן ושושבינין האם פטורים מסוכה: הרי"ף הביא רק המימרא משמיה דרב, דחתן ושושבינין וכל בני חופה פטורין מן הסוכה כל שבעה. וכן פסקו רמב"ם וריא"ז. ואילו הרא"ש כתב שיש פוסקים כרבי זירא, ומביאים ראיה מן הירושלמי.²² וכתב הרא"ש שכן נראה שיש לעשות, ושכן כתב בעל העיטור. והשו"ע פסק כרמב"ם.²³

כותבי סת"ם פטורים מן המצוה: רי"ף ורא"ש הביאו ברייתא זו. וכן פסק ריא"ז. ואילו הרמב"ם השמיטה.²⁴ והשו"ע פסק כרי"ף ורא"ש, אמנם כתב שפטורין מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפילה.²⁵ והרמ"א פטרם לגמרי.²⁶

²⁴ רש"י כתב, דהני תנאי, בין תנא קמא בין רבי שילא, לית להו העוסק במצוה פטור ממצווה. וכתב הראב"ד, אנו אין לנו אלא כדברי הרי"ף, שהביא שתי הבריות, והלכה בשתייהן כחכמים. וכולהו סבירא להו עוסק במצוה פטור מן המצוה. וחתן ושושבינין עוסקין במצוה נינהו. ופטורין מטעם מצטער. ומשום הכי חייבים הם בכל המצוות, חוץ מאלו משום שכרות ובזיון תפילין, דקיימא לן (עירובין ס"ד א') שיכור אל יתפלל. והיינו דמקשינן וליכלו בסוכה ולחדו בסוכה. ואי עוסקין במצוה חשבינן להו, היכי מקשינן, והא רב חסדא ורבא (סוכה כ"ו א') כי אתו לשבתא דרגלא בסוכות גנו ארקתא דפרת, ואף על גב דמצו למיגנא בסוכה ולמיזל לרגלא לפרקא לקיומי תרי מצות! אלא שמע מינה כדפרישנא. מקורות: תוספות (כ"ו א', ד"ה חתן). ריטב"א (כ"ה ב', ד"ה תנו רבנן חתן). ראב"ד (כתוב שם, יא ב ברי"ף).

²² רבי יצחק בר מוריין הוה שושביניה דחד בר נש. אתא שייל לר"א. אמר ליה: דמוך בגו מטללתך. רבי מונא הוה שושביניה דרבי יעקב, ואתא ושייל לרבי. אמר ליה: דמוך בגו מטללתך.

²³ או"ח תרמ"ו, והמשנ"ב (ס"ק לג) הביא דברי הרא"ש המחייב אותם בסוכה, וכתב, על כן הסכימו אחרונים דראוי לחתן להחמיר על עצמו ולישב בסוכה ולא לברך. וכן השושבינים כשאוכלין אצל החתן ומשמחין אותו בתוך ז' ימי המשתה ויושבין שם בסוכה, אין צריך לברך, אבל כשאוכלין בביתם חייבין בסוכה וצריכין לברך. מקורות: רא"ש (סי' ח). רמב"ם (הל' סוכה וג). ריא"ז (הלכה ג, סעי' ב).

²⁴ וכותב הב"י (או"ח לח) ואיני יודע למה. ואפשר שטעמו, משום דלדברי הירושלמי (פ"ק דברכות, הלכה ב) לדעת הכל אין כותבי ספרים וכו' פטורין מן התפילין. דעד כאן לא פטר ת"ק אלא מן התפילה מפני שהיא מדרבנן; אבל לכל מצוה דאורייתא מפסיקין, כדרך שמפסיקין לק"ש, לא רצה לפסוק כהא דתניא בגמרא דידן דפטורים מן המצוות, דאפשר דשום תנא דסבירא ליה כרבי יוסי הגלילי קתני לה, ופליגי עליה חכמים.

²⁵ וראה ב"י שכתב, ואפשר לומר דלא פטרה ברייתא זו לכותבי ספרים וכו' אלא ממצוות הנחתם כל היום; אבל בשעת ק"ש ותפילה, חייבים הם להניחן כדי לקבל עליהם עול מלכות שמים. וכן כתב ה"ר יונה (ברכות ט ב ברי"ף, דיבור ראשון) אהא דפטר במכילתא לקורא בתורה מן התפילין. וראה דרכי משה.

²⁶ או"ח לח, וכתב בבית"ל (ד"ה ואם היו), עיין בעולת תמיד ובמג"א ובביאור הגר"א ושאר אחרונים, דדעת הרמ"א לפסוק כתלמודא דידן, ולא כהירושלמי, על כן פטרו אף מק"ש ותפילה גופא, ולא כהמחבר, דלדידיה בכל גוויי חייב בק"ש ותפילה. ומשמע מעולת תמיד ומג"א דהלכה כהרמ"א. וכתב המשנ"ב (ס"ק כז, על מה שפטר הרמ"א כותבי סת"ם מקריאת שמע), ומיירי שכבר התחיל לכתוב קודם שהגיע זמן ק"ש; אבל משהגיע הזמן אסור להתחיל לכתוב. ועיי"ש. מקורות: רא"ש (סי' ח). ריא"ז (הלכה ג, סעי' ג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזה"ש
כג אב תשפ"א
מסכת: סוכה | פרק: ב | דף: כ"ה

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות סוכה, סימן תרמ)

ו. חתן ושושבינים וכל בני חפה פטורים מן הסכה כל ז' ימי המשטה. (וסעדת ברית מילה וכן הסעדה שאוכלין אצל היולדת חיבין בסכה) (מהרי"ק שרש קע"ח).

(או"ח, הלכות תפילין, סימן לח)

ז. חתן ושושביניו וכל בני חפה פטורין, משום דשכיח שכרות וקלות ראש.

ח. כותבי תפילין ומזוזות, הם ותגריהם ותגרי תגריהם, וכל העוסקים במלאכת שמים פטורין מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת קריאת שמע ותפלה. **הגה:** ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת קריאת שמע ותפלה אז פטורין מקריאת שמע ומתפלה ומתפילין, דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת, אם צריך לטרח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טרח, יעשה שתיהן (הגהות אשרי בשם אור זרוע ור"ן פ' הישן).